
Preventivni ukrepi v amok dogodkih – tuje izkušnje in slovenska stvarnost

VARSTVOSLOVJE
leto 2024
letn. 26
str. 1–22

Srečko Felix Kropé, Vladimir Ilić

Namen prispevka:

Namen prispevka je opredeliti pojem amok dogodkov, predstaviti njihove vzroke in razširjenost, proučiti ukrepe za njihovo preprečevanje v Sloveniji in ugotoviti usposobljenost slovenske policije za ukrepanje v takšnih situacijah.

Metode:

Uporabili smo metodo pregleda literature, in sicer smo s kvalitativno metodo sistematično pregledali dosedanje raziskave. Za ugotavljanje usposobljenosti slovenske policije pri ukrepanju v amok situacijah smo uporabili anketo med inštruktorji praktičnega postopka s samoobrambo, ki so v policiji odgovorni za usposabljanje policistov in dajanje ocen usposobljenosti na tem področju.

Ugotovitve:

Ugotovili smo, da imajo države z dolgoletno tradicijo reševanja amok dogodkov veliko bolj razvit sistem preventive in seznanjanja s preventivnimi ukrepi. Večina inštruktorjev praktičnega postopka s samoobrambo v Sloveniji usposablja policiste po metodi situacijske vadbe z uporabo sistema Simunition, kar so ocenili s povprečno oceno 4,4 (na lestvici od 1 do 5, pri čemer 5 odraža največjo vrednost). Inštruktorji so s povprečno oceno 4,8 ocenili pozitivne učinke pri skupnih usposabljanjih z drugimi službami, s povprečno oceno 2,5 pa usposobljenost policistov za reševanje amok situacij.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Pri proučevanju problematike smo bili omejeni z raziskavami v evropskem prostoru, saj ni veliko raziskav in obdelanih primerov, medtem ko smo se bolj zanašali na ugotovitve iz Združenih držav Amerike. Pri ocenjevanju usposobljenosti slovenskih policistov pa smo se upirali zgolj na mnenje inštruktorjev praktičnega postopka s samoobrambo, ki so podali oceno usposobljenosti, pri čemer nismo iskali ocene pri vodstveni strukturi.

Praktična uporabnost:

Prispevek pojasnjuje amok dogodke, navaja prepoznavne znake pri možnih storilcih in navaja preventivne ukrepe v primeru, če bi prišlo do takšnih situacij.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek obravnava neobdelano materijo v Sloveniji, ki se vse pogosteje pojavlja v naši bližini. Varnostni dogodki, ki imajo nekatere elemente amok

situacij, pa so se že pojavili tudi pri nas. Z navedbo znakov prepoznavanja potencialnih storilcev prispevek navaja k odpravi vzrokov in ukrepanju v primeru, če bi prišlo do takšnih dejanj.

Ključne besede: amok situacije, preventiva, ukrepi policije, ukrepi ustanov

UDK: 351.741

Preventive Measures in Amok Situations – Foreign Experiences and Slovenian Reality

Purpose:

The purpose of the article is to define the concept of amok events, present their causes and prevalence, examine preventive measures in Slovenia, and determine the competence of the Slovenian police to act in such situations.

We used a literature review method, namely, we systematically reviewed previous research using a qualitative method. To determine the competence of the Slovenian police in responding to amok situations, we used a survey among instructors of practical self-defence procedures, who are responsible for training of police officers and providing competency assessments in this area.

Findings:

We found that countries with a long-standing tradition of handling amok events have a much more developed system of prevention and awareness of preventive measures. Most practical procedure and self-defence instructors in Slovenia train police officers using the situational training method with the Simulation system, which they rated with an average score of 4.4 (on a scale from 1 to 5, where 5 reflects the highest value). They rated the positive effects of joint training with other services with an average score of 4.8. However, instructors rated the preparedness of police officers to handle amok events with an average score of 2.5.

Research Limitations/Implications:

In our study, we were limited by the research available in the European context, as there are not many studies and analysed cases. Consequently, we relied more on findings from the United States of America. When assessing the preparedness of Slovenian police officers, we based our assessment solely on the opinions of practical procedure and self-defence instructors, who provided their evaluation of preparedness, without seeking assessments from management structures.

Practical Implications:

The paper explains amok events, lists recognizable signs of potential perpetrators, and outlines preventive measures in case such situations occur.

Originality/Importance of the paper:

The paper addresses an unexplored topic in Slovenia, which is increasingly appearing in our vicinity. Security incidents with some elements of amok

situations have already occurred in our country. By listing the signs of potential perpetrators, the article suggests ways to eliminate the causes and take actions in such acts occur.

Keywords: amok events, prevention, police measures, institutional measures

UDC: 351.741

1 UVOD

Slovenska javnost vsakodnevno v medijih posluša in bere črno kroniko, saj so časopisi polni naslovov različnih kaznivih dejanj. Vsi ti članki in objave pritegnejo našo večjo pozornost, če pride do teh dogodkov v naši bližini. Ko poslušamo o dogodkih, ki so se zgodili daleč od nas, smo zanje manj dovzetni. Vsekakor pa nas določeni dogodki ganejo in zaskrbijo. Takšni dogodki so zadnje čase kar pogosti. Ko slišimo za streljanja na osnovnih šolah v Združenih državah Amerike (ZDA), nedavno streljanje na fakulteti v Pragi, streljanje na osnovni šoli v Beogradu in še kje, pa se kaj hitro vprašamo, kdaj bo do tega prišlo tudi pri nas. Prispevek govori o tako imenovanih množičnih streljanjih na javnih krajih, v šolah, v bolnicah, o dogodkih, ko voznik zapelje z vozilom v množico ljudi, o situacijah, ko je mrtvih in poškodovanih veliko in to v zelo kratkem času. Storilec si velikokrat sodi sam, nekateri v ZDA končajo pod strelji policistov, nekateri se predajo. Govorimo o situacijah z imenom amok. V tuji literaturi zasledimo še druge izraze, kot so: *running amok*, *amuck*, *spree killings*, *rempage killings*, *active shooting situations*, *school shootings*, *on-going deadly violence*. Pri nas pa morilski pohod, strelski pohod, aktivna strelska situacija, množični smrtonosni napadi itd. (Sotlar idr., 2024).

Saint Martin (1999) ugotavlja, da sta splošna javnost in medicinska stroka seznanjeni z izrazom »*running amok*«, katerega običajna uporaba se nanaša na iracionalno delujočega posameznika, ki povzroča opustošenje. Izraz opisuje tudi morilsko in kasnejše samomorilno vedenje duševno nestabilnih posameznikov, ki ima za posledico več smrtnih žrtev in poškodb drugih. Razen psihiatrov se le redki v medicinski stroki zavedajo, da je divjanje psihiatrično stanje. Čeprav se dejanja večkratnih umorov in samomorov posameznikov z domnevnimi ali znanimi duševnimi motnjami danes pojavljajo, v medicinski literaturi praktično ni nedavnih razprav o prepoznavanju in zdravljenju teh posameznikov, preden pride do njihovega samomorilnega in morilskega vedenja. Po trditvah Saint Martina (1999) psihiatrična literatura uvršča amok kot sindrom, vezan na kulturo, ki temelji na njegovem odkritju pred dvema stoletjema v oddaljenih primitivnih otoških plemenih, kjer je kultura veljala za prevladujoči dejavnik v njeni patogenezi. Geografska izolacija in duhovna prepričanja primitivnih skupin naj bi povzročili duševno bolezen, ki je drugje po svetu niso opazili. Kar je trenutno soglasno mnenje o psihiatrični diagnozi, prikazuje amok kot kulturni pojav, ki se danes redko pojavlja. Vendar pa označevanje amoka kot sindrom, vezan na kulturo, ne upošteva dejstva, da je bilo podobno vedenje opaženo v skoraj vseh zahodnih in vzhodnih kulturah, ki nimajo geografske izolacije. Poleg tega je prepričanje, da se amok danes pojavlja redko, v nasprotju z dokazi, da so podobna dejanja nasilnega

vedenja pogostejša v sodobnih družbah, kot so bila v primitivnih kulturah, kjer je bil amok prvič opažen.

Kot večina avtorjev, tudi Saint Martin (1999) navaja, da *amok* ali »*running amok*« izhaja iz malajske besede *mengamok*, kar pomeni besen in obupan napad. Kapitan Cook je zaslužen za prva zunanja opazovanja in posnetke amoka v malajskih plemenih leta 1770 med svojim potovanjem okoli sveta. Prizadete posameznike je opisal kot nasilno vedenje brez očitnega razloga in neselektivno ubijanje ali pohabljanje vaščanov in živali v divjem napadu. Napadi amokov so v povprečju vključevali 10 žrtev in so se končali, ko so posameznika podjarmili ali usmrtili njegovi sorodniki. Po malajski mitologiji je bilo divje nehoteno vedenje, ki ga je povzročil »*hantu belian*« ali zlobni tigrov duh, ki je vstopil v telo osebe in ga prisilil, da se obnaša nasilno brez zavestnega zavedanja. Zaradi svojih duhovnih prepričanj so v malajski kulturi divje tekanje dopuščali kljub uničujočim učinkom na pleme.

Po mnenju Saint Martina (1999) »*running amoka*« ne bi smeli več obravnavati kot arhaični sindrom, vezan na kulturo. Bolj uporaben in sodoben pristop je, da amok predstavlja ekstremno obliko nasilnega vedenja, ki se pojavi kot posledica duševne motnje, osebnostne patologije in psihosocialnih stresorjev. Zgodnje prepoznavanje dejavnikov tveganja za amok in hitro zdravljenje osnovnega psihiatričnega stanja ali osebnostne motnje ponujata najboljše možnosti za njegovo preprečevanje. Nazadnje, konceptualizacija množičnega nasilja amoka kot manifestacije druge duševne motnje zagotavlja okvir, v katerem je mogoče analizirati prihodnje pojave množičnega nasilja.

2 AMOK

2.1 Sodobne razlage amoka

S sodobnega vidika amoka ne bi smeli obravnavati kot sindrom, vezan na kulturo, ker je edina vloga, ki jo ima kultura, v tem, kako se nasilno vedenje manifestira. Na vedenje posameznika vplivata okolje in kultura tudi v situacijah, ko so ta dejanja posledica duševne bolezni. Tako se bo vedenje, ki smo ga opazili v amoku pred 200 leti v primitivnih plemenih, nujno razlikovalo od tistega, ki ga vidimo v sodobnih primerih nasilnega vedenja. Označevanje nasilnega vedenja v amoku kot produkta druge duševne bolezni odpravi njegov kulturno vezan izvor in ga usklajuje z nasilnim vedenjem, ki ga opazimo v sodobnih primerih (Saint Martin, 1999).

Yap (1951) trdi, da je pred obnašanjem amoka prišlo obdobje razmišljanja in če napadalec ni bil ubit v postopku, se je končalo, ko je posameznik postal izčrpan in se zrušil (in pogosto imel amnezijo za dogodek). Yapov opis amoka kaže na psihotično vrsto depresivne motnje ali disociativno motnjo. V času Yapovih komentarjev so v večini držav opazili nasilno vedenje, podobno amoku. Da bi bilo stanje resnično vezano na kulturo, ni bilo mogoče najti v drugih različnih kulturah, kultura pa mora biti nepogrešljiva za njegovo patogenezo. To še nikoli ni veljalo za amok ali za večino drugih psihiatričnih stanj.

Teoh (1972) je ugotavljal, da je v vseh državah obstajalo obnašanje amoka, ki se je razlikovalo le po metodah in orožju, uporabljenem v napadih. Po njegovem mnenju je bila kultura modulacijski dejavnik, ki je določal, kako se je amok manifestiral, ne pa tudi, ali se je zgodil ali ne. Kultura posameznika in razpoložljivo orožje sta seveda vplivala na način napada. Teohovo poročilo o amoku je bilo eno zadnjih v psihiatrični literaturi. V naslednjem četrtr stoletja se je pojavnost nasilnega vedenja, podobnega amoku, v industrializiranih državah dramatično povečala in preseгла pojavnost v primitivnih kulturah. To povečanje je lahko posledica boljšega poročanja o primerih in povečane ozaveščenosti javnosti in zanimanja za nasilje, v kombinaciji s povečanjem psihopatologije, ki je odgovorna za amok. Teohove ugotovitve in povečanje nasilnega vedenja v industrializiranih družbah so nadaljnji dokazi proti označevanju amoka kot sindrom, vezan na kulturo.

Javnost je menila, da je amok povezan s samomorom, nasilnim vedenjem, ki nikoli ni veljalo za kulturno vezano psihiatrično stanje. Pravzaprav se samomor in samomorilno vedenje v sedanjih psihiatričnih klasifikacijskih sistemih sploh ne štejeta za psihiatrična stanja. Samomor je samouničujoče vedenje, ki se lahko pojavi v različnih psihopatoloških stanjih, kot so psihotična depresija, osebnostne motnje in shizofrenija. Cooper (1934) je primerjal amok s samomorom, da bi ovrgel njegovo klasifikacijo kot sindrom, vezan na kulturo. Trdil je, da niti rasni, etnični niti okoljski dejavniki niso igrali vloge pri patogenezi duševnih bolezni in da ima amok enako etiologijo pri primitivnih in industrializiranih ljudeh. Cooper (1934) je domneval, da je divjanje v primitivnih plemenih posredno sredstvo za samomor. Samomor je bil redek pojav v primitivnih kulturah v nasprotju z industrializiranimi družbami. Misli je, da so isti psihosocialni stresorji, ki so industrializiranega Evropejca pripeljali do samomora, povzročili amok pri malajskih plemenih.

Vendar pa Cooperjeva konceptualizacija amoka kot samomorilni nagon ne pojasnjuje, zakaj je nasilno vedenje, podobno amoku, tako pogosto v zahodnih kulturah, kot so ZDA, kjer družbene prepovedi samomora niso močne. Cooperjeva teorija tudi nakazuje, da sta samomor in amok alternativna pojava, kjer kultura določa, kakšno vedenje bo posameznik manifestiral. Tako Cooperjeva karakterizacija amoka naredi kulturo kot nujni dejavnik v njeni patogenezi, kar je predpostavka, ki jo je poskušal ovreči. Samomor in amok imata skupne značilnosti in dejavnike tveganja, vendar sta kljub temu ločeni vedenji (Saint Martin, 1999).

2.2 Raziskave v Sloveniji

Raziskav v Sloveniji o tej problematiki še ni, čeprav so o njej v svojih zaključnih delih pisali študenti na različnih fakultetah. V prispevku jih navajamo zgolj iz razloga, ker je amok tema, ki je pritegnila pozornost. Zaključna dela so nerecenzirana, vendar smo jih upoštevali, ker drugih publikacij o tej problematiki v Sloveniji v tem trenutku še ni. Dela so na ravni domnev, ki bi jih morali raziskovalno še preveriti. Resnik (2022) je proučevala usposabljanje in ukrepanje policijskih enot v ZDA in Sloveniji, pri čemer je dajala poudarek na pomembnem sodelovanju policije in službe nujne medicinske pomoči (NMP) ob intervencijah. Ugotovila je,

da je amok situacija zelo nepredvidljiva, zato ne moremo vedeti, kdaj in kje se bo odvila. Stopinšek (2016) je proučevala ravnanje policije v amok situacijah in ugotovila, da slovenska policija deluje preventivno in redno izvaja usposabljanja za učinkovito ukrepanje policije v amok dogodkih po avstrijskem modelu, čeprav se za amok dogodkom še ni srečala. Planinšič (2015) je analizirala amok situacije in ugotovila, da beseda amok izvira iz malajske besede, ki pomeni blazno, nasilno in brezupno dejanje. To dejanje je naključno, namerno in destruktivno morilsko vedenje, ki mu sledita amnezija in izčrpanost. Največkrat številne motnje storilca dosežejo vrhunec, ki se konča z njegovim samomorom. Svoje morilsko dejanje uperi zoper ljudi, predmete ali živali, do katerih je skrajno agresiven. Posamezniki, ki izvedejo situacijo amok, so večini moškega spola (Sotlar idr., 2024). Med morilskim pohodom se število žrtev giblje od 10 navzgor. Storilec se na morilski pohod predhodno dobro pripravi in se oboroži. Čeprav gre za naključno dejanje, posamezniki, ki vodijo amok, dejanje izvedejo iz znanega razloga, npr. zaradi ponižanja, žalitve, neuspeha, neučinkovitosti ali osebne izgube. Na nastanek amok situacije vplivajo trije psihološki dejavniki: psihopatološko stanje zatemnitve zaznavanja stvarnosti, psihopatološko stanje maničnega besa ali disocialna osebnostna motnja in narcistično maščevanje. Najbolj prevladuje psihološki dejavnik narcističnega maščevanja, saj družba stremi k čim večjemu cilju moči in bogastva. Posameznik, ki ne dosega tega cilja, se počuti izoliranega iz družbe in tako hoče svojo nevidnost spremeniti v vidnost. Amok situacija je nepredvidljiva in se lahko odvije kjerkoli in kadarkoli. Nobena država ni varna pred njo. Preprečujemo jo lahko s preventivnimi in kurativnimi ukrepi. Preventivni ukrepi se nanašajo na zgodnje prepoznavanje dejavnikov tveganja. Kurativni ukrepi pa se nanašajo na odzivnost in učinkovito taktiko policije.

Cuder (2012) je ugotovil, da se slovenska policija z amok situacijo do zdaj še ni srečala, svetovni trendi pa kažejo, da pogostost amok situacij iz leta v leto narašča, kar pomeni, da obstaja velika verjetnost, da bo v Sloveniji do take situacije v prihodnosti tudi prišlo. Trenutno slovenska policija nima izdelanega posebnega načrta, kako ravnati v primeru amok situacije. Obstajajo sicer splošna navodila, kako ravnati v situacijah s talci, vendar pa ta še zdaleč niso dovolj za uspešno reševanje amok situacij. Cuder (2012) je opredelil trenutno usposobljenost in opremljenost slovenskih policistov za ravnanje v amok situacijah, izdelano pa je bilo tudi strokovno gradivo, ki je lahko podlaga za izdelavo priručnika za ukrepanje slovenske policije v amok situaciji.

Cerar (2013) je proučeval razliko pri ukrepanju policije v talskih in amok situacijah. Z analizo amok situacij in zajetja talcev je iskal razlike med psihološkimi profili storilcev teh dejanj, v načinu delovanja in taktike ter tehnike reševanja policijskih enot. Obravnava odmevnih primerov kriznih situacij v svetu je pokazala, da so tuje policije večinoma zelo dobro usposobljene za reševanje kriznih situacij. Slovenska policija v primerjavi s situacijo zajetja talcev praktično ne razpolaga z nobenim strokovnim gradivom, ki bi ga lahko uporabili pri teoretičnem in praktičnem usposabljanju policistov za primer amok situacije. Vse je še v povojih.

Kvržič (2018) je proučeval, v kakšni meri so člani prehospitalskih ekip NMP seznanjeni s priporočili za ukrepanje ob amok situacijah in ali so nanje

pripravljani. Raziskava je bila izvedena med 252 člani ekip NMP. Ugotovil je, da člani menijo, da pogostost izvajanja skupnega usposabljanja s policijo zelo vpliva na njihovo sposobnost pravilnega ukrepanja, saj so menili, da je njihova trenutna usposobljenost za tovrstno ukrepanje nezadovoljiva.

Pavli (2015) je z namenom raziskovanja, kakšno je medijsko predstavljanje amok situacij in storilcev v slovenskem medijskem prostoru, analizirala poročanje spletnih medijev rtvso.si in 24ur.com o 12 amok situacijah iz ZDA in Evrope. Z metodo kritične diskurzivne analize je ugotovila, da medijsko poročanje o amok situacijah v slovenskih spletnih medijih prevladujoče ne sledi začrtanim smernicam poročanja in da je v ospredju poročanja storilec, ki je prevladujoče predstavljen kot posameznik s predhodnimi duševnimi težavami. Številni raziskovalci, pa tudi Ameriško psihološko združenje, množičnim medijem predlagajo, naj ne objavljajo imen napadalcev, njihovih obrazov in propagande, naj ne poročajo o njihovem življenju in ne ugibajo o motivu, naj zmanjšajo število podrobnosti (potek dogajanja, uporabljena oblačila, oborožitev ipd.) in krvavih detajlov, naj ne objavljajo fotografij in video posnetkov, naj usmerijo pozornost na žrtve, a zmanjšajo količino fotografij žalujočih družin, v splošnem pa naj omejijo poročanje, ki naj bo zmanjšano in lokalizirano, povedo pa naj tudi drugačno zgodbo.

3 PREPREČEVANJE AMOKA

3.1 Preprečevanje amoka - zdravstveni vidik

Danes je treba amok obravnavati kot enega od možnih rezultatov posameznikovega nedijagnosticiranega in/ali nezdravljene psihiatričnega stanja s psihozo ali hudo osebnostno patologijo. Glede na veliko število posameznikov, ki imajo psihiatrična stanja, motnje razpoloženja in osebnostne motnje, je amok še vedno statistično redek pojav. Kljub temu čustvena škoda, ki jo povzroča žrtvam, njihovim družinam in skupnostim, presega majhno število in ima trajni učinek. Ker je praktično nemogoče ustaviti napad amoka, ne da bi tvegali življenje ali zdravje, je preprečevanje edini način, da se izognemo škodi, ki jo povzroča (Saint Martin, 1999). Značilnosti, ki jih najdemo pri sodobnih posameznikih, ki so pobesneli, so po Saint Martinu (1999):

- psihiotična depresivna motnja ali motnja razpoloženja, zlasti bipolarna motnja;
- osebnostne motnje z nasilnimi nagibi, kot so antisocialna in mejna osebnostna motnja;
- paranoidna osebnostna motnja in/ali blodnjava motnja s temami preganjanja in nasilnim vedenjem kot obrambo pred zaznano škodo;
- pomembne osebne izgube in psihosocialni stresorji;
- samomorilno in morilsko vedenje ter misli, prežete z jezo, brezupom in maščevanjem;
- psihiotične motnje s preganjalnimi temami in zgodovino delovanja na njih ter

- paranoidna shizofrenija z ukaznimi halucinacijami in zgodovino uboganja in delovanja na podlagi teh halucinacij.

Preprečevanje dejanj amoka zahteva zgodnje prepoznavanje dovzetnih posameznikov in hitro zdravljenje osnovnega psihopatološkega stanja. Medicinski poseg je praktično nemogoč, ko posameznik pobegne v amok, in izid njegovega nasilnega vedenja danes ni nič drugačen kot pred 200 leti pred prihodom sodobne psihiatrične diagnoze in zdravljenja. Prvi korak pri intervenciji je identifikacija tistih posameznikov, katerih psihiatrična stanja ali psihosocialni stresorji jih predisponirajo k dejanju. Identifikacija vključuje ocenjevanje bolnikov za dejavnike tveganja, za katere je znano, da so povezani z nasilnim vedenjem.

Splošni in družinski zdravniki so v edinstvenem položaju kot zdravniki v prvi vrsti za identifikacijo teh bolnikov. Večina posameznikov, ki kažejo nasilno vedenje, podobno amoku, je imela nedavni stik z zdravniki pred njihovim morilskim in samomorilnim vedenjem. Mnogi od teh bolnikov se raje posvetujejo s splošnimi in družinskimi zdravniki namesto s psihiatri zaradi zaznane stigme, povezane s posvetovanjem s psihiatrom, zanikanjem njihove duševne bolezni ali strahom pred potrditvijo suma, da imajo duševno motnjo (Rand, 1991).

Na podlagi poročil psihiatrične literature in dokazov iz sodobnih poročil o primerih nasilnega vedenja so dejavniki, ki jih je treba obravnavati kot tveganje za amok, naslednji: zgodovina psihotičnega stanja, predhodna dejanja nasilnega vedenja ali nasilnih groženj, nedavne osebne izgube, poskusi nasilnega samomora in pomembne osebnostne lastnosti ali osebnostne motnje. Več dejavnikov tveganja, ki jih bolnik ima, večji je bolnikov potencial za nasilje (Saint Martin, 1999).

3.2 Preprečevanje amoka – praktični vidik

3.2.1 Priporočila tujih policij in organizacij

Tuje policije, zlasti v ZDA, se s problematiko amok situacij srečujejo že dolgo. Njihova poročila skoraj vsakodnevno vsebujejo primer množičnih streljanj, tudi amok situacij, o njih slišimo tudi že po državah EU in nekdanje Jugoslavije. Tudi v Sloveniji smo se srečali s podobnimi situacijami, vendar z manj žrtvami, srečali smo se tudi z grožnjami po streljanju v šolah, kar pa ni namen tega prispevka. Glede na njihove dolgoletne izkušnje so svoje ukrepe in dejavnosti za zmanjšanje tovrstnih dogodkov prilagodili na različnih področjih. Tako Mohandie (2002) navaja oziroma predstavlja vodič ukrepov, kjer najdemo lastnosti napadalcev, znake za ugotavljanje potencialnega storilca in navaja statistične podatke o storilcih. Vsebinsko je vsekakor zanimiva in uporabna tudi v našem okolju, zato jo v nadaljevanju tudi povzemamo.

Kot profil šolskega strelca Mohandie (2002) navaja:

- Ne obstaja »profil« šolskega strelca – študenti, ki so izvedli napade, so se med seboj razlikovali na številne načine.
- Šolski strelci redko predstavljajo impulzivna dejanja.
- Običajno so premišljeni in načrtovani vnaprej.
- Pred večino šolskih streljanj so drugi študenti vedeli, da se bo streljanje zgodilo, vendar niso obvestili odraslih.

- Le malo napadalcev je pred napadom grozilo svojim žrtvam.
- Najpogostejši cilj je bilo maščevanje. Opravičila in izgovori, ki so jih ponudili, so nakazovali, da to ni izviralo iz pomanjkanja vrednot, temveč iz dobro razvitih vrednotnih sistemov, v katerih je bilo nasilje sprejemljivo.
- V mnogih primerih so bili v napad na neki način vpleteni tudi drugi študenti.
- Veliko storilcev je v mesecih pred napadom doživelo pomembno osebno izgubo, kot je smrt, razpad zveze ali ločitev v družini.
- Veliko storilcev je pogosto gledalo nasilne medije in so jih pogosto fascinirali pretekli šolski strelji. Ponavljajoče se gledanje filmov (kot sta »Zero Day« in »Elephant«), ki prikazujejo šolske strele, lahko nakazuje fascinacijo z napadi na šolske ustanove.
- Bodite pozorni na videoposnetke, bloge in dejavnost na družbenih omrežjih te osebe.

Mohandie (2002) navaja pet grozečih komunikacij storilca:

- organizirani proti neorganiziranim miselnim procesom;
- fiksne proti spremenljivim temam;
- osredotočena proti splošni identifikaciji žrtve;
- imperativ nasilnega dejanja proti alternativnim načinom soočanja in
- kratek časovni imperativ proti pomanjkanju nujnosti.

Ameriška tajna služba (v Mohandie, 2002) v svojem poročilu navaja 11 ključnih vprašanj, ki se nanašajo na ocenjevanje groženj;

1. Kateri so motivi in cilji študenta?
2. Ali so bile kakšne komunikacije, ki bi nakazovale ideje ali namen napada?
3. Ali je študent izkazal neprimerno zanimanje za šolske napade, orožje in/ali množično nasilje?
4. Ali se je študent ukvarjal z napadom povezanimi vedenji?
5. Ali ima študent zmožnost izvesti ciljno nasilno dejanje?
6. Ali študent doživlja brezupnost, obup in/ali obupanost?
7. Ali ima študent zaupni odnos z vsaj enim odgovornim odraslim?
8. Ali študent vidi nasilje kot sprejemljiv/želen način reševanja težav?
9. Ali je študentova verzija dogodkov skladna z njegovimi/njenimi dejanji?
10. Ali so drugi ljudje zaskrbljeni zaradi študentovega potenciala za nasilje?
11. Katere okoliščine bi lahko vplivale na verjetnost napada?

V istem poročilu (Mohandie, 2002) navajajo tudi motive storilcev: 24 % je bilo motiviranih z željo po pozornosti in prepoznavnosti; 27 %, motiviranih z željo po samomoru in obupu; 34 %, motiviranih z namenom reševanja težav; 54 % je imelo več motivov skupaj; 61 %, motiviranih z željo po maščevanju, in 75 % jih je čutilo, da so bili ustrahovani/preganjani/ogroženi od drugih. Pri statističnih podatkih so navedena ravnanja storilcev pred storitvijo amoka: 27 % je kazalo zanimanje za nasilne filme; 37 % napadalcev je v svojih pisanjih, pesmih, esejih in dnevnikih izkazovalo zanimanje za nasilje; 59 % napadov se je zgodilo v šolskih dneh; 63 % napadalcev je imelo znano zgodovino uporabe orožja; 68 % napadalcev je napad izvedlo s svojim orožjem ali orožjem, ki so ga imeli doma; 93 % napadalcev je

pred napadom pokazalo vedenje, zaradi katerega so bili drugi zaskrbljeni; 93 % napadalcev je napad načrtovalo vnaprej in 95 % napadalcev je bilo aktualnih študentov ali dijakov.

V poročilu navajajo tudi opozorilne znake, na katere je treba biti pozoren (Mohandie, 2002):

- Preiskovalci bi morali raziskati, ali je oseba raziskovala, načrtovala ali se pripravljala (npr. raziskovala orožje ali poskušala pridobiti orožje). Premik od misli k dejanju predstavlja resno tveganje za nasilje.
- V približno 80 % šolskih streljanj je vsaj ena oseba imela informacije, da napadalec razmišlja oz. načrtuje napad na šolo. V skoraj 2/3 primerov je imelo več oseb informacije o napadu pred njegovim izvajanjem. V skoraj vseh primerih je bila oseba, ki je vedela, vrstnik, prijatelj, sošolec ali brat/sestra.
- Kljub hitrim odzivom policije je bila večina napadov ustavljena na drugačne načine kot s posredovanjem policije.
- Bodite pozorni na »Wertherjev efekt«, opredeljen kot podvajanje ali posnemanje drugega samomorilnega dejanja. Šolski strelji so običajno zelo medijsko pokriti, senzacionalistični dogodki, ki lahko sprožijo porast podobnih dejanj v dnevih ali tednih po napadu.

U.S. Department of Homeland Security (n. d.) daje napotila ravnanja udeležencem v primerih amok, kjer navaja ravnanja v stilu »3 x S« (Skrij se, Steci stran, Spopadi se) in med znaki potencialnih napadalcev dodaja še: vedno bolj nepredvidljivo, nevarno ali agresivno vedenje; sovražno vedenje, ki temelji na trditvah o krivici ali domnevni škodi; zlorabo drog in alkohola; trditve o marginalizaciji ali oddaljevanju od prijateljev in sodelavcev; spremembe v delovni uspešnosti; nenadne in dramatične spremembe v domačem življenju in osebnosti; finančne težave; pričakovana civilna ali kazenska obravnava in opazne zamere in izjave o maščevanju. Navaja ukrepe fizične varnosti in dostopa v objekt in nadzor nad obiskovalci ter zaposlenimi. Pod fizično varnost našteva ukrepe, kot je označevanje zasilnih izhodov, zaklonišč in mest s prvo pomočjo, ter izdelavo varnostnega načrta ustanove (načrt reševanja). Pod nadzor osebja pa priporoča uporabo identifikacijskih kartic zadolževanja in razdolževanja za zaposlene in obiskovalce, redno preverjanje preteklosti vseh zaposlenih, pregled kadrovske evidenc nedavno odpuščenih delavcev, omejevanje gibanja s karticami po zavarovanih območjih po statusu zaposlenega.

S problematiko aktivnih strelcev se ukvarja tudi America's Cyber Defense Agency (Cybersecurity & Infrastructure Security Agency [CISA], America's Cyber Defense Agency, n. d.), ki je nacionalni koordinator za varnost kritične infrastrukture, ki usposablja v obliki spletnih seminarjev o pripravljenosti aktivnega strelca. To ne gre za tečaj taktičnega usposabljanja, ampak za spletni seminar z namenom, da bi povečali ozaveščenost in odziv na incident aktivnega strelca. Priprava zaposlenih na morebitni incident aktivnega strelca je sestavni del načrtovanja odziva organizacije na incidente. Na spletnem seminarju so vsebine, ki se nanašajo na ukrepanje, kot smo navedli že v gornjih odstavkih. Pri predstavitvi se sklicujejo na podatke Federal Bureau of Investigation (FBI) o incidentih aktivnega streljanja in navajajo podatke med letoma 2000 in 2020. Pri

tem ugotavljajo, da je bilo v letih 2000 in 2009 v povprečju 10,2 incidenta letno, medtem ko je v obdobju med letoma 2010 in 2020 to število narastlo na povprečje 24,6 incidenta letno. Največ teh incidentov je bilo leta 2020, in sicer 40. V istem obdobju je bilo v teh incidentih skupaj 1.100 ubitih in 1.915 ranjenih. Po krajih storitve je bilo največ streljanj na javnih površinah za pešce, na odprtih javnih prostorih in v šolskih ustanovah, najmanj pa v nakupovalnih središčih.

Univerze v ZDA temu problemu namenjajo veliko pozornost. Na svojih spletnih straneh objavljajo postopkovnik ravnanja v primeru aktivnega strelca in istočasno prikazujejo video posnetek za tovrstno situacijo. Prikazujejo dva videoposnetka igrane situacije, od katerih je en videoposnetek zagotovil FBI. Vsi se ravnavajo po načelu »Run (Beži), Hide (Skrij se), Fight (Bori se)«, pri nas »3 x S (Skrij se, Steci stran, Spopadi se)«. Posamezni ukrep je obrazložen s kratkimi navodili, ki so v bistvu zelo podobni od univerze do univerze in ni bistvenih razlik (Salem State University, n. d.).

Ameriške vladne agencije – vključno z Belo hišo, ameriškim ministrstvom za pravosodje/Zveznim preiskovalnim uradom (FBI), ameriškim ministrstvom za izobraževanje in ameriškim ministrstvom za domovinsko varnost/Zvezno agencijo za obvladovanje izrednih razmer (Federal Emergency Management Agency [FEMA]) – definirajo aktivnega strelca kot »posameznika, ki aktivno sodeluje pri ubijanju ali poskusu ubijanja ljudi v zaprtem in naseljenem območju.« V primeru situacije z aktivnim strelcem ameriško ministrstvo za domovinsko varnost priporoča naslednje (U.S. Department of Homeland Security, FEMA, n. d.):

- Bodite pozorni na okolico in morebitne nevarnosti.
- Zabeležite si dve najbližji izhodni poti v katerem koli objektu, ki ga obiščete.
- Če ste v pisarni, ostanite tam in zavarujte vrata.
- Če ste na hodniku, se skrijte v sobo in zaklenite vrata.
- Kot zadnja možnost, poskusite onesposobiti aktivnega strelca. Ko je strelce blizu in ne morete pobegniti, je vaša možnost preživetja večja, če ga poskusite onesposobiti.
- Pokličite 911, ko je to varno.

»Beži«, »Skrij se« in »Bori se« so ukrepi, ki jih v primeru aktivnega strelca priporočata tako Zvezni preiskovalni urad kot ameriško ministrstvo za domovinsko varnost. Vsako dejanje je podrobneje opisano spodaj:

»Beži«, če je mogoče, poskusite zapustiti prostor. Prepričajte se, da:

- imate v mislih izhodno pot in načrt;
- pobegnete, ne glede na to, ali drugi sledijo;
- pustite svoje stvari za seboj;
- pomagajte drugim pri pobegu, če je to mogoče;
- prepričajte vstop posameznikom na območje, kjer bi lahko bil aktivni strelce;
- imate ob srečanju s policijo roke vidne;
- sledite navodilom policistov;
- ne poskušate premikati ranjenih oseb in

- pokličete 911, ko ste na varnem.

»Skrij se«, če evakuacija ni možna, poiščite prostor za skrivanje, kjer vas aktivni strelec ne bo zlahka našel. Vaše skrivališče naj:

- ne bo vidno;
- nudi zaščito, če so strelji usmerjeni proti vam (npr. pisarna z zaprtimi in zaklenjenimi vrati);
- ne omejuje vaših možnosti za gibanje in
- preprečuje vstop aktivnemu strelcu (npr. da lahko zaklenete vrata).

Če je aktivni strelec blizu:

- zaklenite vrata;
- utišajte svoj mobilni telefon in/ali pager;
- izklopite vse vire hrupa (radio, televizijo);
- skrijte se za velike predmete (omare, mize);
- ostanite tiho;
- ostanite mirni, če evakuacija in skrivanje nista mogoča;
- pokličete 911, če je mogoče, da obvestite policijo o lokaciji strelca; in
- če ne morete govoriti, pustite linijo odprto in pustite, da dispečer posluša.

»Bori se«, kot zadnja možnost, poskusite zmotiti in/ali onesposobiti aktivnega strelca s tem, da:

- delujete čim bolj agresivno proti njemu/njej;
- mečete predmete in improvizirate orožje;
- kričite in
- se odločite za svoja dejanja in jih izvajajte.

Če je več kot en aktivni strelec in/ali če ima strelec dodatno orožje, še vedno velja metoda »Beži, Skrij se in Bori se«. Uporabite najprimernejšo metodo v dani situaciji.

Zvezni preiskovalni urad in ameriško ministrstvo za domovinsko varnost dajeta nekaj splošnih napotil v situaciji aktivnega strelca, ki jih kaže poznati in upoštevati:

1. Ohranitev tišine v situaciji z aktivnim strelcem je ključnega pomena. Eden od načinov, kako to doseči, je, da izklopite ali utišate svoj mobilni telefon. Ker se postopek izklopa ali utišanja mobilnega telefona rahlo razlikuje glede na proizvajalca, si vzemite trenutek, da se s tem postopkom seznanite in ga nato vadite, da ga boste lahko izvedli hitro.
2. Poskusite si zapomniti vsaj eno ali dve telefonski številki družinskih članov ali bližnjih oseb, če bi bil vaš mobilni telefon izgubljen ali poškodovan. Poleg tega vzpostavite družinski komunikacijski načrt.
3. Fraza »Če nekaj vidiš, povej nekaj« se uporablja po vsej državi. Ameriško ministrstvo za domovinsko varnost opredeljuje sumljivo vedenje kot katero koli opaženo vedenje, ki bi lahko nakazovalo terorizem ali kaznivo dejanje, povezano s terorizmom. To vključuje, vendar ni omejeno na:
 - Nenavadni predmeti ali situacije: Vozilo je parkirano na nenavadnem mestu, prtljaga ali paket je zapuščen, okno/vrata, ki so običajno zaprta, so odprta ali se zgodi kaj drugega neobičajnega.

- Pridobivanje informacij: Oseba sprašuje posameznike na ravni, ki presega običajno radovednost, glede namena objekta, delovanja, varnostnih postopkov in/ali osebja, menjave izmen itd.
 - Opazovanje/spremljanje: Nekdo namenja nenavadno pozornost objektom ali stavbam, kar presega običajno ali profesionalno zanimanje. To vključuje daljše zadrževanje brez pojasnila (zlasti na skritih lokacijah); nenavadno, ponavljajoče se in/ali podaljšano opazovanje stavbe (npr. z daljnogledom ali video kamero); beleženje ali merjenje; štetje korakov; risanje načrtov stavbe itd.
4. Ko obiščete nov kraj, se prepričajte, da si zabeležite vsaj dva izhoda v sili v bližini v primeru aktivnega strelca. Izredno pomembno je, da poskusite pobegniti pred strelcem, če je to mogoče, preden se skrijete ali borite. Če ste prisiljeni skriti se, poskrbite, da zagrnete vsa senčila, izklopote luči in ostanete izredno tihi.
 5. Po incidentu z aktivnim strelcem je pomembno, da pravilno sodelujete z organi pregona. Nekaj priporočil vključuje:
 - Roke imejte vidne in prazne med interakcijo z njimi.
 - Dovolite organom pregona, da zaključijo incident, kar lahko pomeni, da bodo hodili mimo ranjenih oseb.
 - Sledite navodilom organov pregona in se evakuirajte v smer, iz katere prihajajo, razen če vam rečejo drugače.
 - Poskrbite zase, preden pomagata ranjenim.
 - Med čakanjem na nujne medicinske storitve nudite prvo pomoč.
 - Ranjene osebe, ki so nezavestne, obrnite na stran in poskrbite, da bodo tople.
 - Razmislite o obisku strokovnjaka za duševno zdravje, da pomagata sebi in svojim ljubljanim pri soočanju s travmo tega dogodka.

3.2.2 Priporočila slovenske policije

Ko govorimo o praktičnem preprečevanju amoka, mislimo predvsem na aktivnosti izven zdravstvene stroke. Govorimo o reševanju tovrstne problematike v smislu preventive, torej pravočasne zaznave o predvidenem dogodku, in ko ta nastane, o samem ukrepanju predvsem policije in drugih vpletenih služb, potrebne ob samem dogodku. V prvi vrsti je poleg policije to služba NMP, ki nudi prvo pomoč poškodovanim. Vsaka policija se z interventnimi oziroma kriznimi dogodki spopada na način, kot je to določeno v pravilih policijske stroke, pri tem pa uporablja lastne metode in taktiko delovanja. Po mnenju avtorjev (Sotlar idr., 2024) ukrepajo policije v primeru amok situacij na dva načina, na tradicionalni in sodobni način. Z izkušnjami v amok situacijah skoraj vse policije uporabljajo sodoben način interveniranja. Za klasičen način ukrepanja je značilno, da so dispečerski centri (pri nas operativno-komunikacijski centri) po sprejemu klicev o poteku amok dogodka na kraj napotili vse patrulje in druge razpoložljive policiste. Policisti iz policijskih patrulj so ob prihodu na kraj praviloma postavili širšo in ožjo blokado ter zavarovali kraj dogajanja. Pri tem so dispečerske centre obveščali o varnostni situaciji na kraju, dajali navodila žrtvam, pričam, mimoidočim in drugim osebam na kraju, nudili pomoč osebam pri evakuaciji in podobno. Policisti niso vstopali

na ožji kraj dogajanja in se soočali z amok storilci, temveč so med zavarovanjem kraja čakali na prihod posebnih oziroma specialnih policijskih enot (na primer enot SWAT) ter policijskih pogajalcev, ki so v nadaljevanju izvedli uradna dejanja in opravila za razrešitev krizne situacije ter prijetje ali onesposobitev storilcev.

Policije so takšen način ukrepanja izvajale zato, ker policisti iz policijskih patrolj niso imeli posebnega orožja in opreme, predvsem pa niso bili usposobljeni za vstopanje v prostor, kjer deluje amok storilec, ter izvedbo njegovega prijetja ali onesposobitve. Pri tem je namreč, tako kot na primer ob terorističnih dejanjih, zelo pogosto prihajalo do streljanja na policiste, ki so zaradi pomanjkanja posebnega orožja, opreme in usposobljenosti utrpeli izgube. Pri analizah primerov amok dogodkov so pristojni ugotavljali, da je v večini primerov največ žrtev izgubilo življenje v času, ko so prvi policisti že bili na kraju, vendar so skladno s tradicionalnim načinom oziroma taktiko ukrepanja po zavarovanju kraja čakali na prihod posebnih oziroma specialnih policijskih enot ter policijskih pogajalcev. Zato so se policije v Združenih državah Amerike na te zahteve družbe začele odzivati s spremembo načina oziroma taktike ukrepanja ob amok dogodkih. Prelomnica v tem smislu je bilo ukrepanje policije ob izvedbi amok napada na šoli Columbine v Združenih državah Amerike leta 1999. Tudi v tem primeru se je ugotovilo, da je večina žrtev izgubila življenje v času, ko so bili prvi policisti že na kraju, vendar so bili preveč pasivni. Družbena nesprejemljivost – tako za javnost kot za samo policijo – takšnega pasivnega ravnanja policistov, ki prvi prispejo na kraj amok dogodka, je privedla do razvoja in uporabe novega, sodobnega načina ukrepanja ob tovrstnih dogodkih. Sodobni način ukrepanja pa pomeni v bistvu takojšen poseg prvih policistov, ki pridejo na kraj dogodka.

Slovenska policija (Policija, n. d. b) na svojih spletnih straneh daje napotila za ravnanje s področja osebne varnosti. Tako udeležencem ob amok dogodkih svetuje ravnanje s t. i. »Strategijo preživetja 3 x S« kar pomeni:

1. Steci stran!
2. Skrij se!
3. Spopadi se s storilcem!

Odgovornim osebam pa policija priporoča ravnanje ob amok dogodku na naslednji način (Policija, n. d. a):

»Po zaznavi in lociranju storilca (gibanje s pripravljenim orožjem, kričanje, streljanje ...) hitro ocenite situacijo in izvedite ukrepe za rešitev kar največjega števila oseb, ki so se znašle na kraju.

1. Če je možna EVAKUACIJA:
 - pomislite na najbližjo in najhitrejšo ter najvarnejšo evakuacijsko pot
 - hitro začnite vodenje evakuacije – dajajte kratka in jasna navodila, osebe spodbujajte k hitri, a nadzirani, tihi in organizirani evakuaciji
 - če okoliščine dopuščajo, zagotovite obveščanje o nastalem kriznem dogodku po sistemu javnega ozvočenja in sprožite alarm (možna uporaba kodnega sporočila)
 - določite osebo, ki bo takoj po evakuaciji poklicala na 113 in sporočila čim več koristnih podatkov (kaj se točno dogaja, lokacijo dogajanja, število storilcev, njihov opis, oborožitev ...)

- če okoliščine omogočajo, osebam nudite neposredno pomoč pri evakuaciji (odprite okna, pomagajte jim splezati skozi ipd.)
 - če ste pri vhodu v objekt, preprečite vhod drugim osebam.
2. Če EVAKUACIJA ni možna:
- z ostalimi osebami se umaknite in skrijte v prostor, ki je dovolj oddaljen od trenutne lokacije storilca – po možnosti, da ima močna vrata in omogoča evakuacijo skozi okna
 - zaklenite vrata v prostor in jih zabarikadirajte z inventarjem in priročnimi sredstvi
 - če tudi iz tega prostora evakuacija ni možna, skrijte osebe v prostor (v omare, pod mize ...) in jih opozorite na popolno tišino in mirnost
 - ugasnite vse elektronske naprave (radijske in TV sprejemnike) in zagotovite, da osebe preklopijo mobilne telefone na tiho
 - določite skupino oseb (odrasli, močni, športniki ...), ki bo ob morebitnem vdoru storilca v prostor, skupaj z vami skušala storilca onesposobiti
 - po mobilnem telefonu po tiho sporočite policiji, kje se nahajate in kje se nahaja storilec.
3. Če UMIK in SKRITJE v prostoru ni bilo uspešno:
- Pri amok dogodkih se praviloma ne skušajte spopasti s storilcem, razen če je v vaši neposredni bližini in neposredno ogroža življenja ljudi. V tem primeru:
- uporabljajte predmete za zaščito in izvedbo napada (gasilni aparati, metle, stoli in drug inventar)
 - dogovorite se, kdo bo ob vdoru storilca s predmetom skušal izbiti orožje iz rok in kdo bo skušal storilca onesposobiti
 - pri spopadanju s storilcem delujte agresivno; kričite nanj in mu sporočajte, da je policija že v objektu – tudi, če nimate takšne informacije
 - pri onesposobitvi storilca upoštevajte vitalne dele telesa (glava, vrat, genitalije ...) in dejstvo, da bo šlo v tem primeru za silobran.

Ob prihodu policije na kraj se najprej prepričajte, da gre dejansko za policiste; ti bodo enotno oblečeni (uniformirani), če pa bodo v civilnih oblačilih, bodo označeni z oznakami policije (na anorakih, jopičih, telovnikih).

Ob prihodu policistov:

- dosledno upoštevajte njihova navodila in ukaze
- povejte, kdo ste in ne kričite ter ne ustvarjajte panike
- odložite vse iz rok, dvignite roke v zrak in ne izvajajte hitrih gibov
- ne skušajte ustvarjati neposrednega stika s policisti, saj v prvi fazi še ne bodo vedeli, kdo ste
- policistom dajte kratke informacije o lokaciji storilca.«

V državah, ki se srečujejo z največjo pojavnostjo amok dogodkov – med njimi so daleč v ospredju Združene države Amerike, so podobna varnostna napotila le del strategije za spopadanje s to problematiko. Napotila zgolj povečajo možnost

za preživetje ljudi, ki so se znašli na kraju amok dogodka, oblasti pa so na podlagi izkušenj iz prakse ugotovile, da to ni dovolj.

Da bi dodatno izboljšale možnosti za preživetje ljudi ob amok dogodkih, predvsem tistih, ki se zgodijo na šolah, so v nekaterih mestih v Združenih državah Amerike pristopili k arhitekturnim rešitvam, ki storilcem otežujejo izvedbo amok napadov na širšem območju napadenega objekta, potencialnim žrtvam pa močno izboljša možnost za preživetje napada. Tako so odgovorni angažirali arhitekta, ki načrtujejo in oblikujejo šole, ki so bolj varne pred oboroženimi napadalci, kakor običajno zasnovane šole. V ta namen imajo te šole zaobljene hodnike z debelejšimi pregradnimi stenami, ki varujejo pred izstreljenimi naboji, neprebojna stekla v vratih in oknih šolskih prostorov, vgrajene pomične pregrade, ki lahko po potrebi hitro zaprejo določene sektorje objekta, vstavljena dimna sredstva, ki ob aktivaciji ustvarijo dimno zaveso in tako storilcu otežujejo nadaljevanje napada ter podobne arhitekturne rešitve.

V nekaterih šolah v Združenih državah Amerike in Franciji z namenom zmanjšanja možnosti storilcem za uspešno izvedbo amok napada poskusno uvajajo uporabo biometričnih portalov za prepoznavo obraza. Tako želijo s pomočjo umetne inteligence preprečiti krajo identitete ter prepoznati morebitne vsiljivce, ki bi lahko izvedli tovrstne napade.

Pri vseh teh aktivnostih za spopadanje s problematiko amok dogodkov, predvsem problematiko aktivnih strelskih dogodkov na šolah, pa med seboj trči več človekovih pravic in temeljnih svoboščin – na primer pravica do življenja, telesne integritete, osebne varnosti ... na eni strani ter pravica do svobode gibanja, varstva osebnih podatkov ... na drugi. Zato je pri izbiri strategije in ukrepov za spopadanje z navedeno problematiko zelo pomembno, da so ukrepi sorazmerni nevarnosti, ki grozi.

3.2.3 Aktivnosti slovenske policije

Slovenska policija se je za amok dogodka začela pripravljati leta 2010 s pomočjo avstrijskih kolegov. Najprej so se usposabljali inštruktorji praktičnega postopka s samoobrambo (PPSA) iz vseh policijskih uprav ter policisti, ki opravljajo naloge inštruktorjev v notranjih organizacijskih enotah Generalne policijske uprave. Ti inštruktorji so bili usposobljeni za usposabljanja rednih policijskih enot na terenu, kar počnejo še danes. Nato so usposabljanje s tega področja v policiji razširili tudi na pripadnike posebne policijske enote (PPE) in druge policiste, ki neposredno izvajajo policijska pooblastila v praksi.

Usposabljanja pa niso potekala samo v okviru policije, ampak tudi z enotami NMP, ki v realnih situacijah poškodovanim na kraju nudijo prvo pomoč. Tako so že leta 2017 izdelali skupna Priporočila za ukrepanje ekipe nujne medicinske pomoči pri aktivnih življenju nevarnih dogodkih. Policija je postopek amoka vnesla tudi v Katalog standardov policijskih postopkov. Vzporedno pa je ves čas izvajala preventivne aktivnosti. Tako je na vsaki policijski upravi usposobila skupino kriminalistov in policistov, ki obiskujejo osnovne in srednje šole ter jim svetujejo preventivne ukrepe in jih seznanjajo z opozorilnimi znaki pred dejanji. Nekoliko več težav je na ravni fakultet, ki niso ravno zainteresirane za

seznanitev s tovrstnimi dogodki. Po dogodkih v Pragi je policiji uspelo predstaviti problematiko na posameznih fakultetah in dekanom.

V sklopu izvedbe preventivnih aktivnosti so policisti izvajali tudi preventivne aktivnosti na področju aktivnih, življenju nevarnih dogodkov – amok dogodkov (strelski in podobni življenju nevarni napadi). Tako so policijske uprave od 16. maja 2023, ko je potekalo virtualno predavanje v policiji, na temo »Aktivnosti na področju zaznavanja indikatorjev odklonskih ravnanj in samozaščitno ravnanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih« vodstvom osnovnih in srednjih šol ter drugih vzgojno-izobraževalnih zavodov predstavile možnost predavanja s tega področja. Možnost predavanja so predstavile vodstvom 494 osnovnih šol, 109 srednjih šol in 79 drugih vzgojno-izobraževalnih zavodov. Vodstva 316 osnovnih šol, 65 srednjih šol in 44 drugih vzgojno-izobraževalnih zavodov so izrazila željo po predavanju s področja amok dogodkov, zato so policisti preventivne aktivnosti (predavanja za vodstva in učiteljske zbere) s področja amok dogodkov izvedli na 299 osnovnih šolah, 65 srednjih šolah in 31 drugih vzgojno-izobraževalnih zavodih – skupaj na 395 šolah in drugih vzgojno-izobraževalnih zavodih. Poleg navedenih preventivnih aktivnosti policijskih uprav na področju amok dogodkov pa so pri izvedbi teh preventivnih aktivnosti aktivno sodelovali tudi policisti Sektorja za policijska pooblastila Službe generalnega direktorja policije Generalne policijske uprave. Pri tem so vsebine s področja amok dogodkov 14. februarja 2024 predstavili dekanu Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, na podlagi česar so nato skupaj s predstavnikom navedene fakultete 26. marca 2024 te vsebine predstavili tudi na rektoratu Univerze v Mariboru, kjer so bili prisotni dekani vseh fakultet, članic Univerze v Mariboru. Uslužbenec Sektorja za policijska pooblastila SGDP GPU je navedene vsebine predstavil tudi 18. aprila 2024 v Ljubljani na Strokovnem posvetu Brdo, »Otrok – zrcalo družbe!«, ki ga je organizirala Uprava kriminalistične policije GPU v sodelovanju z Ministrstvom za pravosodje in Društvom državnih tožilcev Republike Slovenije.

Primerjali smo preventivne objave na spletni strani policije (Policija, n. d. b) z objavami spletnih strani v tujini. Ugotovili smo, da ima slovenska policija na svoji spletni strani zavihek, ki se nanaša na preventivo po posameznih dogodkih, kjer so navedeni tudi nasveti za primer terorističnega napada ali množičnih streljanj. Tudi tu so primerljivi zapisi o ravnanju »3 x S«. Prav tako smo našli povezavo na nasvete v primeru talskih situacij in celo priročnik za novinarje, česar na tujih spletnih straneh nismo našli (Policija, n. d. a).

4 ŠTUDIJA OCENE USPOSOBLJENOSTI POLICISTOV- PREDSTAVITEV UPORABLJENE METODE IN REZULTATOV RAZISKAVE

4.1 Uporabljena metoda

Pri proučevanju usposobljenosti policistov za reševanje amok situacij smo uporabili metodo anketiranja z anketnim vprašalnikom, ki je vseboval točno določena vprašanja o njihovem mnenju o usposobljenosti policistov, ki jih v okviru

usposabljanja PPSA izvajajo kot inštruktorji po policijskih upravah in službah v okviru GPU. Od vseh inštruktorjev je šest inštruktorjev izvajalo vadbne s skupinama »B« in »C«, drugi vadbo s skupino »A«, kjer so bili operativni delavci policije. V ostalih dveh skupinah so bili delavci policije, ki niso vključeni neposredno v operativno delo, temveč imajo status uradne osebe v različnih službah GPU.

V času od 12. 12. 2023 do 3. 2. 2024 smo na spletnem portalu 1KA odprli anketo, namenjeno inštruktorjem PPSA po policijskih upravah in službah v okviru GPU. Anketa je bila objavljena na povezavi 1KA | Spletne ankete, prejeli so jo vsi inštruktorji PPSA. Anketa je bila anonimna. Spraševali smo jih po usposabljanju policistov v okviru obveznih ur samoobrambe za amok situacije. Hkrati nas je zanimalo, kako ocenjujejo usposobljenost policistov in ali imajo na razpolago dovolj tehničnih sredstev in način izvajanja usposabljanja.

Od 25 inštruktorjev je anketo izpolnilo 18 inštruktorjev. Izmed njih so bili večina moški in ena inštruktorica. Povprečna starost je 45,5 leta s standardnim odklonom 4,91, najmlajši, star 36 let, najstarejši, 53 let, s povprečno delovno dobo 23,8 leta v policiji, od tega v povprečju 10,5 leta na delovnem mestu inštruktorja. Večina z dokončano višjo ali visoko izobrazbo, 2 inštruktorja s strokovnim magisterijem.

4.2 Rezultati

Večina ali 17 inštruktorjev opravlja vadbo za amok situacije po metodi situacijske vadbne, scenarije pripravljajo vnaprej za vsako vadbo posebej. Večina ali 14 inštruktorjev uporablja pri vadbi strelivo Simunition, ki ga uporabljajo na lastnem orožju. Inštruktorji ocenjujejo, da situacijska vadba s sistemom Simunition zelo dobro vpliva na izboljšanje motivacije pri vadbi, saj so ga na petstopenjski Likertovi lestvici ocenili s povprečno oceno 4,4. Z enako povprečno oceno so ocenili, da uporaba tega sistema izboljšuje usposobljenost policistov za reševanje amok situacij. Najvišja povprečna ocena med vsemi trditvami je bila pri trditvi, da skupne vaje z drugimi intervencijskimi ekipami (NMP) uspešno vplivajo na rešitev situacije, kar so ocenili s povprečno oceno 4,8.

Tabela 1:
Strinjanje s
trditvami o
usposabljanju
s sistemom
Simunition

Trditev	Povprečje	Std. odklon
Situacijska vadba z uporabo sistema Simunition vpliva na izboljšanje motivacije policistov za usposabljanje na tem področju.	4,4	0,83
Situacijska vadba s sistemom Simunition vpliva na izboljšanje usposobljenosti policistov za ukrepanje ob amok dogodkih v primerjavi z drugimi metodami dela (predavanje, demonstracija ...).	4,4	0,83
Zadetje policistov pri vadbi v sistemu Simunition z barvnim strelivom negativno vpliva na pripravljenost policistov, da bi v praksi vstopili v objekt, kjer je storilec.	2,4	1,06

Skrb vzbujajoča pa je povprečna ocena, ki je zgolj 2,5, pri trditvah, da so policisti ustrezno usposobljeni za reševanje amok situacije. Policisti po njihovem mnenju ne bi čakali na prihod drugih služb, povprečna ocena 3,6, temveč bi takoj pristopili k reševanju situacije, v skrajnem primeru tudi onеспособili storilca. Inštruktorji so v anketi dodali tudi svoje komentarje glede usposabljanja in usposobljenosti. Navajajo, da je usposabljanje za reševanje situacij amok bistveno

premalo, pogrešajo namenske vadbene centre ali objekte. Menijo, da se intenziteta usposabljanja povečuje ob vsakokratnem tovrstnem dogodku v Evropi ali v bližini naše države (Beograd).

Trditvev	Povprečje	Std. odklon
Kvota ur usposabljanja PPSA po izvedbenem načrtu je zadostna.	2,1	1,19
Z več usposabljanja PPSA in amok dogodkih, se povečuje zakonitost, strokovnost.	4,7	0,62
Na PU (NOE) imamo vse pogoje za kakovostno usposabljanje policistov za ukrepanje ob amok dogodkih (objekti, poligon ...).	1,5	0,64
Redna uporaba namenskih vadbenih objektov (shooting house) bi pozitivno vplivala na usposobljenost policistov ob amok dogodkih.	4,9	0,26
Policisti so ustrezno in v zadostni meri usposobljeni za ukrepanje ob amok dogodkih.	2,5	0,92
Policisti, ki jih usposabljam, bi glede na njihovo usposobljenost ob amok dogodkih, prevzeli aktivno vlogo pri reševanju krizne situacije in v skrajnem primeru tudi onesposobili storilca.	3,6	0,83
Policisti, ki jih usposabljam, bi ob amok dogodku pasivno čakali na prihod SE GPU, PPE ali MKO, da reši krizo.	2,3	0,96

Tabela 2:
Strinjanje s
trditvami o
usposabljanju
in o opremi
ter vadbenih
objektih

Iz povzetka ugotovitev vidimo, da inštruktorji menijo, da je treba povečati število ur pri tovrstnih usposabljanjih in ustvariti ustrezne pogoje za vadbo, kamor prištevajo predvsem objekte za vadbo.

5 RAZPRAVA

V prispevku ugotovljamo, da je pojem amok poznan pod različnimi imeni, čeprav gre za popolnoma enako situacijo. Tako je najpogostejši izraz v tujini *amok*, *running amok*, *active shooting*, *spree killings*. Pri nas pa ob besedi amok uporabljamo še: strelski pohod, aktivna strelska situacija, množični smrtonosni napadi. Po mnenju večine avtorjev gre za iracionalno delujočega posameznika in opisujejo morilsko ter kasnejše samomorilno vedenje duševno nestabilnih posameznikov, ki ima za posledico več smrtnih žrtev in poškodb drugih v zelo kratkem času. Pri tem uporabljajo strelno, hladno orožje, druge predmete, celo vozila. Sama beseda *amok* ali »*running amok*« izhaja iz malajske besede *mengamok*, kar pomeni besen in obupan napad in se je dogajal že davno v pretekli zgodovini. Večina avtorjev tudi zagovarja teorijo, da amok predstavlja ekstremno obliko nasilnega vedenja, ki se pojavi kot posledica duševne motnje, osebnostne patologije in psihosocialnih stresorjev. Zgodnje prepoznavanje dejavnikov tveganja za amok in hitro zdravljenje osnovnega psihiatričnega stanja ali osebnostne motnje ponujata najboljše možnosti za njegovo preprečevanje. Nazadnje, konceptualizacija množičnega nasilja amoka kot manifestacije druge duševne motnje zagotavlja okvir, v katerem je mogoče analizirati prihodnje pojave množičnega nasilja. Največja razširjenost je še vedno v državah ZDA, primeri pa se v različnih oblikah vedno bolj širijo tudi na evropski konec. V Sloveniji smo se srečali s situacijo, ki je imela elemente amok dogodka, v bolnišnici v Izoli, beležili smo primera pravočasne izsleditve mladostnika v fazi priprav, ko je naročal orožje na temnem spletu, in najave aktivnosti v osnovni šoli, pri čemer je bil storilec tudi ugotovljen.

Pri pregledu preventive ugotovimo, da je ta najbolj dodelana prav tako na tleh ZDA, kjer v smislu preprečevanja morilskih pohodov spreminjajo tudi gradnjo šol. Posamezne vladne agencije veliko časa namenjajo usposabljanju pri prepoznavi dejavnikov potencialnih storilcev. Slovenska policija se je začela z amokom ukvarjati že leta 2010, kar bi v primerjavi v ZDA pomenilo veliko zamudo. Po vzoru tujih policij je slovenska policija po omenjenem letu začela različna usposabljanja policistov, prav tako pa je začela usposabljanja z vsemi drugimi deležniki, ki naj bi sodelovali pri nastali situaciji, zlasti z NMP. Organizirala je skupine policistov in kriminalistov, ki v okviru vsake policijske uprave sodelujejo pri preventivnih ukrepih na šolah, v letu 2024 pa je začela sodelovati tudi z univerzami. Dosedanje ugotovitve slovenske policije so vezane na pozitivne izkušnje na osnovnih in srednjih šolah, medtem ko so manj zadovoljni, glede na interes, s fakultetami. Tudi po dogodkih v Pragi (na fakulteti) se njihov interes ni bistveno povečal.

Dokaj zanimiva so mnenja inštruktorjev PPSA, ki usposabljujejo policiste za ukrepanje v amok situacijah, kjer gre za bistveno spremenjeni pristop policije pri ukrepanju iz klasičnega v sodoben način ukrepanja, ki je vezan na takojšnje ukrepanje po prihodu prve patrulje. Z visoko povprečno oceno ocenjujejo uspešnost sodelovanja na usposabljanjih z drugimi službami, nekoliko slabše pa so zadovoljni s številom ur usposabljanj in s primerno opremo ter vadbenimi objekti. Skrb vzbujajoča je lahko njihova ocena usposobljenosti policistov, ki je zgolj 2,5 na petstopenjski Likertovi lestvici. Takšna ocena odpira lahko številna vprašanja, na katera lahko različno odgovarjamo. Glede na pogostost izpostavljene problematike glede števila ur usposabljanja in objektov bi lahko to oceno smatrali tudi kot obliko izraženega nezadovoljstva vodstvu do te problematike pri usposabljanju. Želje po povečanem številu ur in objektov so eno, zmožnosti zagotovitve tega pa drugo. Gre pač za oceno inštruktorjev glede usposabljanja na tem področju. Uspešnost usposabljanja, načrtovanja in pripravljenosti se preverja v praksi. Kako so policisti usposobljeni, bo najlažje presojati po prvi intervenciji v amok situaciji, do takrat pač velja izražena ocena.

Slovenska policija ima objavljene napotke ravnanj ob tovrstnih dogodkih, vendar bo morala intenzivirati preventivne aktivnosti na prepoznavanju znakov potencialnih storilcev tako na osnovnih, srednjih šolah kot tudi fakultetah. Brez sodelovanja omenjenih deležnikov ne bo mogla kaj dosti narediti. Eden izmed možnih pristopov pri preventivi bi bila objava simuliranega ravnanja udeležencev v amok situacijah, kot to poznajo v tujini. Vsekakor pa samo aktivnost policije ne bo zadostna, treba bo vključiti tudi druge dejavnike, kot so pristojno ministrstvo za šolstvo, vladne in nevladne organizacije, zlasti tiste, ki se ukvarjajo s pomočjo in svetovanjem ljudi v težavah. Raziskava med inštruktorji PPSA je prva raziskava (govorimo zgolj o delavcih policije) s tega področja. Vsekakor bi bilo treba nadaljevati raziskave v potencialnih okoljih, šolah, fakultetah, da ugotovimo stopnjo poznavanja tega pojava in interes ter potrebo po spoznavanju in preventivnih ukrepih, kar pa je stvar prihodnosti.

UPORABLJENI VIRI

Cerar, G. (2013). *Razlika v ukrepanju policije pri zajetju talcev in amok situacijah*

- [Diplomsko delo]. Fakulteta za varnostne vede. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=43013>
- Cooper, J. (1934). Mental disease situations in certain cultures-a new field for research. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 29(1), 10.
- Cuder, R. (2012). *Ukrepanje policije v amok situaciji* [Diplomsko delo]. Fakulteta za varnostne vede. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=36634>
- Cybersecurity & Infrastructure Security Agency, America's Cyber Defense Agency. (n. d.). *Active shooter preparedness webinar training*. <https://www.cisa.gov/resources-tools/training/active-shooter-preparedness-webinar>
- Kvržič, Z. (2018). *Analiza usposobljenosti članov prehospitalnih ekip nujne medicinske pomoči za ukrepanje v amok situacijah* [Magistrsko delo]. Fakulteta za vede o zdravju. <https://core.ac.uk/download/pdf/160245224.pdf>
- Mohandie, K. (2002). *The school shooter: A threat assessment perspective*, CIRG/ NCAVC (1999). United States Secret Service and Department of Education.
- Pavli, K. (2015). *Medijska reprezentacija amok situacij in storilcev* [Diplomsko delo]. Fakulteta za varnostne vede. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=54290>
- Planinšič, P. (2015). *Analiza amok situacij* [Diplomsko delo]. Fakulteta za varnostne vede. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=47979>
- Policija. (n. d. a). *Kako ravnati ob terorističnem napadu ali množičnem streljanju*. <https://www.policija.si/svetujemo-ozavescamo/oosebna-varnost/kako-ravnati-ob-teroristicnem-napadu-ali-mnozicnem-streljanju>
- Policija. (n. d. b). *Ugrabitev, izsiljevanje in zajetje talcev – nasveti*. <https://www.policija.si/svetujemo-ozavescamo/oosebna-varnost/ugrabitev-izsiljevanje-zajetje-talcev-nasveti>
- Rand, E. (1991). Choosing an antidepressant to treat depression. *American Family Physician* 43(3), 847–854.
- Resnik, P. (2022). *Usposabljanje in ukrepanje policijskih enot pri reševanju amok situacij* [Diplomsko delo]. Fakulteta za varnostne vede. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=82637>
- Saint Martin, M. L. (1999). Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. *Primary Care Companion to the Journal of Clinical Psychiatry*, 1(3), 66–70. <https://doi.org/10.4088/pcc.v01n0302>
- Salem State University. (n. d.). *Active shooter situations*. <https://www.salemstate.edu/campus-life/student-services/university-police/active-shooter-situations>
- Sotlar, A., Areh, I., Ilić, V., Krobe, S. in Vidrih, G. (2024). Okrogla miza »AMOK situacije - kaj vemo o njih in kako smo na njih pripravljeni v Sloveniji«. V M. Modic, I. Areh, B. Flander, T. Pavšič Mrevlje in A. Sotlar (ur.), *25. dnevi varstvoslovja; Portorož, 12. in 3. junij 2024: Zbornik povzetkov* (str. 9–10). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede. <https://doi.org/10.18690/um.fvv.5.2024>
- Stopinšek, P. (2016). *Ravnanje policije v amok situacijah* [Diplomsko delo]. Fakulteta za varnostne vede. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=61394>
- Teoh, J.-I. (1972). The changing psychopathology of Amok. *Psychiatry*, 35(4), 345–351. <https://doi.org/10.1080/00332747.1972.11023730>
- U.S. Department of Homeland Security. (n. d.). *Active shooter attacks: Security*

awareness for soft targets and crowded places. <https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Active%20Shooter%20Attacks%20-%20Security%20Awareness%20for%20ST-CP.PDF>

U.S. Department of Homeland Security, FEMA. (n. d.). *Active shooter answer key.* https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-10/fema_scenario_1_active_shooter_TTX_answer_key-01102020.pdf

Yap, P.-M. (1951). Mental diseases peculiar to certain cultures: A survey of comparative psychiatry. *Journal of Mental Science*, 97(407), 313–372. <https://doi.org/10.1192/bjp.97.407.313>

O avtorjih:

Dr. Srečko Felix Krope, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru in Fakulteta za varstvo okolja Velenje. E-pošta: srecko.krope@siol.net

Vladimir Ilić, Generalna policijska uprava, SGDP, Sektor za policijska pooblastila. E-pošta: vlado.ilic@policija.si